

ДИАЛЕКТНИ РАЗЛИЧИЯ

Сложните по своя характер различия между българските диалекти могат да бъдат категоризирани и представени в три основни рубрики. Описанието по-долу следва такъв модел.

В рубриката *Фонетика* се описва звуковата система на диалекта. Специално внимание е обърнато на застъпниците на основни старобългарски гласни, тъй като те очертават ясно разграничени ареали.

В рубриката *Ударение* се описват систематични различия в мястото на ударението в сравнение с книжовния език.

В рубриката *Морфология* се описват характерни отличителни черти на съществителните, местоименията и глаголите в сравнение с книжовния език.

* * * * *

ЗАПАДНОРУПСКИ: гоцеделчевски

Голямата група на рупските диалекти покрива повечето от Южна България, а западната им част включва няколко ясно обособени диалекта, между които е и диалектът на Ковачево (К). Административно село Ковачево се отнася към Сандански, който е в югозападната диалектна група, но диалектът му несъмнено е източен, което личи от основните вокални черти посочени по-долу. Чертите, които го свързват с югозападните говори, са съвсем малко (една от тях е частицата за бъдеще време), твърде малко дори да се определи диалектът на Ковачево като преходен. По-скоро той споделя толкова много черти с гоцеделчевския говор, какъвто е описан в класическата работа на Кирил Мирчев (1936).

Следва списък на особеностите на диалекта на Ковачево, базиран на текстовете от селото представени в сайта, с примери от текстовете.

Съкращения: с главна буква е означено населеното място, както е посочено по-горе; числото, което следва, показва номера на текста от селото (например К1 = Ковачево 1), а след многоточието е номерът на реда в текста, където посочената форма се появява.

Фонетика

- Ятовата гласна се е развила както в книжовния език.

Примери: *б'а̀гѣш* (К1: 43), *гул'а̀м* (К1: 86), *измѐриши* (К1: 66), *пѣйѣт* (К1: 166)

Изключение: *н'а̀шѣту* (К2: 49)

Това е типично източна черта, неприсъща за типичен югозападен диалект.

- Големият ер и голямата носовка се явяват като /ъ/.

Примери с голям ер: *дѣ̀ждѣве* (К2: 14), *нѣ̀вѣн* (К1: 210)

Примери с голяма носовка: *кѣ̀шитѣтѣ* (К1: 43), *вѣ̀дички* (К1: 160)

Това също е типично източна черта, неприсъща за типичен югозападен диалект.

- Неударените /а/, /о/ и /у/ често се произнасят съответно като /ə/, /y/ и /u/. В българската диалектология това се определя като „пълна редукция на гласните“.

Примери: *ча̀кѣм* (К1: 49), *мумѝчиту* (К1: 20), *грибѣ̀* (К1: 58)

- Често изпадане на неударени гласни.

Примери: *нəрдѝ* (K1: 110), *мѹл'тə* (K2: 11)

- Праславянското /tj/ се явява като /k'/ само в думата „неща“; другаде се явява като /шт/.

Примери: *ник'ѐ* (K1: 36), *ник'ѣт* (K2: 29) // *кѣшти* (K1: 199)

- Меките съгласни може да се появяват в краесловие.

Примери: *мѹтрузден'* (K1: 51), *кѡн'* (K2: 10)

- Съгласната /л/ се палатализира пред мека съгласна.

Примери: *цѡл'ки* (K1: 150), *л'ѹл'ките* (K1: 161)

- Антиципация на мекостта.

Пример: *вѣйке* (K1: 221)

- Групата /сѣр/ се явява като /ср/.

Пример: *сѣсрѧ* (K1: 196)

Ударение

- Често се появява двойно ударение.

Примери: *цедѹлчинкѡтə* (K1: 41), *стрѡйницѹѝте* (K1: 21)

- Ударението е отнетно в много двусрични съществителни от женски и среден род.

Примери: *сѣсрѧ* (K1: 196), *жѣните* (K1: 185), *кѡзи* (K2: 12), *хѡру* (K1: 214)

- Начално ударение във формите за първо лице единствено число сегашно време.

Примери: *дѡкара* (K1: 295), *сѣдə* (K1: 209)

- Начално ударение в императивните форми.

Примери: *зѡдени* (K1: 188), *ѡткѣрѣѝ* (K1: 198)

Морфология

- Плуралното окончание за съществителните от мъжки род е /-e/.

Примери: *курдѡне* (K1: 110), *гердѡне* (K1: 116)

- Членът за мъжки род единствено число е /-ъ/ след твърда съгласна и /-e/ след мека съгласна.

Примери: *гѣрбѣ* (K1: 18) // *дилѡве* (K1: 65), *тѣлан'е* (K1: 208)

- Членът за мъжки род множествено число е /-то/.

Пример: *св̀атувету* (K1: 84)

- Често се използва далектното местоимение „врит“ в значение ‘всички’.

Пример: *фр̀ът* (K1: 135)

- За непрефигирани глаголи окончанието за първо лице единствено число сегашно време е */-a/* или */-м/*. За всички префигирани глаголи, включително тези от трето спрежение, окончанието е */-a/*.

Примери: *с̀еда* (K1: 209), *п̀дми'ам* (K1: 127) // *д̀окара* (K1: 205)

- Частицата за бъдеще време е *к'е*, *к'и* или *чи*.

Примери: *к'е отк̀ар̀ат* (K1: 101), *к'и дук̀ар̀ат* (K1: 96), *чи д̀д̀йде* (K1: 51)

Литература:

Мирчев, Кирил. 1936. *Неврокопският говор*. Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет 32